

EUROPEISKA
KOMMISSIONEN

Bryssel den 30.6.2023
COM(2023) 341 final

RAPPORT FRÅN KOMMISSIONEN

**TILL EUROPAPARLAMENTET, RÅDET, EUROPEISKA CENTRALBANKEN,
EUROPEISKA EKONOMISKA OCH SOCIALA KOMMITTÉN OCH
REGIONKOMMITTÉN
Införandet av euron i Kroatien**

RAPPORT FRÅN KOMMISSIONEN

TILL EUROPAPARLAMENTET, RÅDET, EUROPEISKA CENTRALBANKEN, EUROPEISKA EKONOMISKA OCH SOCIALA KOMMITTÉN OCH REGIONKOMMITTÉN

Införandet av euron i Kroatien

Sammanfattning

Den 1 januari 2023 blev Kroatien den tjugonde EU-medlemsstaten att införa euron. Övergången uppfattades som smidig och effektiv av 61 % av kroaterna, medan 88 % sade sig vara välinformerade om den gemensamma valutan. Genom en skräddarsydd informationskampanj, som samfinansierades av EU, informerades allmänheten, företag och myndigheter om de praktiska aspekterna av övergången till euron i god tid, riktat och kortfattat.

Förberedelserna inför kontantövergången gick enligt planen. Den kroatiska centralbanken försåg företagskunder med eurokontanter tre månader före övergången. Ett tillräckligt antal startkit med euromynt delades ut till allmänheten. Företag kunde beställa eurokontanter från finansinstitut i god tid före övergången.

Tvåveckorsperioden med dubbla valutor i omlopp – kontanter i kuna och euro – gick smidigt. Redan den 1 januari gick det att ta ut eurosedlar i 70 % av alla uttagsautomater, och den 15 januari 2023 kunde eurosedlar erhållas i samtliga av landets uttagsautomater. Kunakontanter kommer att kunna växlas in på affärsbanker fram till slutet av 2023. Därefter kan kunamynt växlas in hos den kroatiska centralbanken fram till slutet av 2025. För inväxling av kunasedlar hos centralbanken finns ingen tidsfrist.

Över 80 % av alla kroatiska detaljhandlare, stormarknader och matvarubutiker anslöt sig till en etisk kodex före övergången. Den frivilliga kodexen har som syfte att säkerställa stabila priser på varor och tjänster genom att hjälpa alla företag som tillämpar kodexen att räkna om och visa priser (i euro och kuna) på ett korrekt sätt, utan obefogade prishöjningar. Prisinspektioner, med möjlighet att utdöma påföljder för aktörer som bryter mot reglerna, är ett viktigt ytterligare instrument för de kroatiska marknadsinspektionsmyndigheterna.

På samma sätt som vid varje övergång till euron är det naturligt och begripligt att det fanns en viss oro hos den kroatiska allmänheten för övergångens påverkan på priserna. Eftersom detta var den första övergången till euron som skedde i ett läge med hög inflation var det särskilt akut och utmanande för Kroatien att ta itu med denna oro. För att övergången skulle bli öppen och rättvis var det därför mycket viktigt att de kroatiska myndigheterna vidtog alla nödvändiga åtgärder för att förhindra otillbörlig prissättning. Obefogade prishöjningar förefaller ha haft relativt liten påverkan på den sammanlagda inflationen: en preliminär bedömning av den tillgängliga bevisningen visar att den i stort sett var i linje med vad som observerats vid tidigare övergångar. Denna rapport innehåller bland annat rekommendationer för hur man vid framtida övergångar kan intensifiera prisövervakningen och införa en uppförandekod för företag i ett tidigt skede av förberedelserna.

1. INLEDNING

Den 12 juli 2022 beslutade rådet att Kroatien uppfyllde de nödvändiga villkoren för att införa euron och att landets undantag från att delta i den gemensamma valutan skulle upphöra från och med den 1 januari 2023¹.

Kroatien har nu blivit det tjugonde landet att införa euron. Landet följde samma praxis som alla medlemsstater som har infört euron efter den första övergångsvågen (1999–2002), dvs. ”big bang”-metoden, vilket innebär att eurosedlar och euromynt blev lagliga betalningsmedel den dag då euron infördes². En tvåveckorsperiod med dubbla valutor, då sedlar och mynt i både euro och kroatiska kuna var i omlopp samtidigt, gjorde det möjligt att gradvis ta kunakontanter ur omlopp. Den lyckade övergången visade återigen att en kort period med dubbla valutor i omlopp är tillräckligt om övergången är väl förberedd³.

Denna rapport behandlar retrospektivt de viktigaste aspekterna av övergångsprocessen och tar främst upp förberedelserna inför kontantövergången, perioden med dubbla valutor i omlopp, åtgärder för att förebygga otillbörlig prissättning och ta itu med oron kring den upplevda inflationen, prisutvecklingen som sådan och de upplevda priserna samt insatserna för att informera om euron. Där så är relevant innehåller rapporten också kommissionens rekommendationer om ytterligare möjliga åtgärder från kroatiska myndigheters sida och slutsatser som kan vara av värde vid framtida övergångar.

2. DE PRAKTISKA ASPEKTERNA PÅ ÖVERGÅNGEN

En majoritet av kroaterna (61 %) uppfattade övergången som smidig och effektiv, medan 88 % av befolkningen ansåg att de var välinformerade om euron⁴. Mot denna bakgrund kommer tre praktiska aspekter på övergången till euron att granskas mer ingående: förberedelserna inför kontantövergången, perioden med både kuna och euro i omlopp samt tillbakadragandet av sedlar och mynt i kuna.

2.1. Förberedelser inför kontantövergången

Kontantövergången är det mest påtagliga inslaget av införandet av den gemensamma valutan, eftersom alla finansinstitut, företag och invånare berörs. För att denna process ska gå smidigt och effektivt måste alla parter få tillgång till tillräckligt med eurokontanter, och banker och företag måste vara väl förberedda på en omfattande extra arbetsbörda.

För att förbereda övergången tillverkade det kroatiska myntverket 405 miljoner euromynt under 2022. De praktiska kvalitetstesterna av provmynt i varuautomater som används i euroområdet

¹ Rådets beslut (EU) 2022/1211 av den 12 juli 2022 om Kroatiens införande av euron den 1 januari 2023 (EUT L 187, 14.7.2022, s. 31).

² För medlemsstaterna i den första vågen skedde införandet av euron enligt det s.k. Madrid-scenariot, med en övergångsperiod på tre år (ett år för Grekland).

³ Litauen, Lettland, Estland, Slovakien och Slovenien tillämpade också en tvåveckorsperiod med dubbla valutor i omlopp, medan denna period i Malta och Cypern varade i en månad.

⁴ Flash Eurobarometerundersökning 518, genomförd den 16–19 januari 2023. Se http://ec.europa.eu/economy_finance/articles/pdf/fl412_report_final_en.pdf.

inleddes relativt sent, men gav inte anledning till någon oro. 39,6 miljoner euromynt användes för startkit för invånarna. Kiten innehöll 33 euromynt i samtliga kroatiska euromyntvalörer och hade ett värde på 13,28 euro. Myntverket tog även fram startkit för företag innehållande 525 euromynt i samtliga valörer till ett värde av 145,50 euro. Dessutom köpte den kroatiska centralbanken 182 miljoner euromynt från lager i två länder i euroområdet och lånade 45 miljoner euromynt från ett annat land i euroområdet, vilka kommer att återlämnas 2023. Slutligen lånade den kroatiska centralbanken mer än 346 miljoner sedlar i olika valörer från Österrikes centralbank.

Den 1 oktober 2022 påbörjade den kroatiska centralbanken förhandstilldelningen av eurokontanter till finansinstitut, dvs. 783 affärsbanksfilialer, 1 016 kroatiska postkontor och 169 filialer till finansbyrån (Fina). Med anledning av säkerhetsriskerna i samband med de frekventa och omfattande transporterna av eurokontanter (omkring 700 transporter jämfört med 60 i normalfallet) anordnade den kroatiska centralbanken, utöver de vanliga kontanttransporterna (med egna lastbilar och fordon från penningtransportföretag), även transport av mynt med lastbilar som hyrdes in från försvarsministeriet. Den 31 december 2022 hade eurosedlar till ett värde av 1,14 miljarder euro och euromynt till ett värde av 160 miljoner euro förhandstilldelats.

Finansinstituterna började förse sina företagskunder med eurosedlar och euromynt ("förhandstilldelning till tredje part") den 1 oktober 2022, medan mindre företagskunder som använde förenklad förhandstilldelning till tredje part fick leveranser av eurokontanter i december 2022.

Den 31 december 2022 genomförde finansinstituterna en förhandstilldelning till tredje part som bestod i att förmedla eurosedlar till ett värde av 76 miljoner euro till sina kunder. Samma dag delades euromynt till ett värde av 44 miljoner euro ut till kunder, även detta i form av en förhandstilldelning till tredje part.

Den 31 december 2022 utgjorde förhandstilldelningen till tredje part endast 8 % av det totala värdet på all förhandstilldelning. Det ledde till viss köbildning på bankkontor under de första dagarna i januari 2023 när många, mestadels mindre, detaljhandlare och företag började ta ut kontanter i euro. Enligt de kroatiska myndigheterna var orsaken till den sena förhandstilldelningen till dessa detaljhandlare och företag sannolikt motvilligheten att ställa säkerhet till bankerna under sista kvartalet 2022 för att finansiera inköp av en tillräcklig mängd eurosedlar och euromynt. Bortsett från några längre köer i början av januari rapporterades emellertid inga incidenter där företag, detaljhandlare eller allmänheten hade problem med att ta ut kontanter i euro.

Försäljningen av startkit till allmänheten gick väl (877 952 kit såldes fram till den 31 december), med tanke på att en stor andel av de kroatiska invånarna enligt kommissionens undersökning från december 2022⁵ redan innehade kontanter i euro före övergången: 68 % innehade eurosedlar (35 % från en resa utomlands, 37 % från växling på en bank i Kroatien) och 57 % innehade euromynt (52 % från en resa utomlands och 43 % från ett startkit).

Däremot var efterfrågan på startkit för detaljhandlare mer begränsad. Trots att 150 000 kit togs fram, varav 125 000 förhandstilldelades till finansinstitut, såldes i slutändan endast 37 925 kit till detaljhandlare. Enligt de kroatiska myndigheterna kan det finnas flera skäl till denna låga

⁵ Flash Eurobarometerundersökning 516, genomförd i Kroatien den 29–30 december 2022, s. 3, https://economy-finance.ec.europa.eu/euro/eu-countries-and-euro/croatia-and-euro_sv.

efterfrågan. För det första använde vissa företag andra kanaler för förhandstilldelning till tredje part, som tillgodosåg deras behov genom att tillhandahålla både eurosedlar och euromynt samtidigt. Dessutom kunde flera mindre detaljhandlare inte köpa detaljhandlarkit på grund av otillräcklig likviditet i slutet av året, medan andra inte hade tillräckligt med utrymme i sina kassaskåp för att kunna förvara kuna och euro separat. Vidare innehöll detaljhandlarkiten endast euromynt men inte eurosedlar, trots att detaljhandlarna helst ville få både eurosedlar och euromynt på en gång. Slutligen prioriterade många företag elektroniska betalningar, och några av dem stängde sina butiker i början av januari 2023 för att gå på semester.

På samma sätt som vid alla övergångar till euron var affärsbankerna, Fina och postkontoren tvungna att hantera stora kontantbelopp vid årsskiftet på grund av förhandstilldelningen till tredje part för detaljhandlare och företag, försäljningen av startkit och kreditering av inlämnade kunakontanter. Affärsbankerna kallade in extra personal under övergången och öppnade dessutom särskilda extradiskar för att underlätta kontantverksamheten. Tack vare det ökade antalet diskar behövde öppettiderna inte förlängas. De flesta bankanställda tilläts inte ta semester mellan november 2022 och januari 2023. Slutligen anordnade alla banker utbildningar för sina anställda om arbetet med euron, och fler än 6 713 bankanställda genomgick övergångsutbildningen om arbetet med euron på HNB:s e-lärandeplattform. Den 31 december 2022 hade alla anställda som hanterar kontanter från samtliga finansinstitut tilldelats utbildningsbevis.

2.2. Perioden med dubbla valutor i omlopp

Den två veckor långa period då både euro och kroatiska kuna var i omlopp löpte ut den 14 januari 2023.

De flesta uttagsautomater stod redo att användas för uttag av eurosedlar den 1 januari 2023. I slutet av december 2022 laddades uttagsautomaterna med eurosedlar i valörerna 10 och 20 euro, och i vissa fall även 50 euro, och dessa kunde tas ut från och med den 1 januari. Hela 70 % av alla kroatiska uttagsautomater (dvs. 2 800 av omkring 4 000) tillät uttag av eurosedlar omedelbart den 1 januari, och denna siffra hade ökat till 86 % en vecka senare. Alla uttagsautomater har kunnat användas för uttag av eurosedlar sedan den 14 januari 2023 och fungerar normalt.

I slutet av perioden med dubbla valutor i omlopp hade 361 miljoner euro tagits ut i uttagsautomater. Det är 15 miljoner euro mindre än värdet av de kunasedlar som togs ut från uttagsautomater under samma period året dessförinnan. Denna minskning beror förmodligen på att detaljhandlarna uppmuntrade till användning av elektroniska betalningsmetoder under övergångsperioden.

Alla betalterminaler övergick omedelbart till euron den 1 januari 2023. Under perioden med dubbla valutor i omlopp gjordes 16,8 miljoner transaktioner med betalkort, till ett totalt värde av 415,8 miljoner euro. Jämfört med samma period i januari 2022 ökade användningen av elektroniska betalningar i januari 2023 med 15,3 %.

Tack vare de noggranna förberedelserna lyckades finansinstitut, postkontor och Fina hantera den extra arbetsbördan väl under perioden med dubbla valutor i omlopp. Bankerna tillhandahöll ytterligare diskar för kontanttjänster i de flesta av sina filialer, och i de största och mest välbesökta filialerna installerades automater där kunamynt kunde lämnas in.

Växling av kroatiska kuna till euro erbjöds av 846 bankfilialer, 1 016 postkontor och 169 Finafilialer. Fram till den 15 januari 2023 växlades kunakontanter till ett totalt värde av 361,4 miljoner euro in. 72 % av kunakontanterna, sett till värdet, växlades in på bankfilialer, 15 % på postkontor och 13 % på Finafilialer.

Enligt en undersökning som kommissionen genomförde den 16 och 19 januari 2023 i Kroatien⁶ sade sig 81 % av de tillfrågade inte ha haft några problem med att växla in kunakontanter eller ta ut eurokontanter på banker under den första veckan i januari. Denna siffra är lägre än den som rapporterats vid vissa tidigare övergångar, men kan ändå betraktas som tillfredsställande⁷.

Övergången till att endast använda eurokontanter vid betalningstransaktioner gick snabbt och utan några större incidenter för konsumenterna. Redan på övergångsperiodens andra dag (den 2 januari 2023) gjorde 29 % av allmänheten sina kontantbetalningar enbart med euro⁸. Den 7 januari betalade 62 % använda de tillfrågade invånarna uteslutande euro för sina kontanta betalningar. Dagen innan perioden med dubbla valutor i omlopp löpte ut uppgick denna siffra till 99 %⁹.

Generellt sett klarade även detaljhandelssektorn övergången väl, liksom den samtidiga hanteringen av två valutor. Detaljhandlarna hade god tillgång till eurokontanter och inga större problem med köbildning rapporterades. Redan den 2 januari fick 81 % av invånarna tillbaka sin växel enbart i euro. Den 13 januari hade denna andel ökat till 99 %.

2.3. Tillbakadragandet av kroatiska kunasedlar och kunamynt

Kroatien har en kontantintensiv ekonomi, vilket innebar att tillbakadragandet av kunakontanter var särskilt utmanande.

Den kroatiska centralbanken förväntar sig att 500 miljoner kunasedlar och 1,1 miljarder kunamynt som varit i omlopp kommer att lämnas tillbaka i sinom tid. Med anledning av det stora antal kunasedlar och kunamynt som var i omlopp 2022 inledde den kroatiska centralbanken ett gradvis tillbakadragande av kunakontanter i början av 2022.

För att motivera affärsbanker att lämna in sina överskottskuna till kontanthanteringscentraler före den 1 januari 2023 tog den kroatiska centralbanken tillfälligt bort avgifterna för affärsbankers kontantdepositioner från och med november 2022. Genom olika kommunikationskanaler och medierna uppmanade affärsbankerna och det kroatiska bankförbundet sina kunder att om möjligt använda icke-kontanta betalningar under perioden med dubbla valutor i omlopp.

I december 2022 hade värdet av de kuna som fanns i omlopp minskat med 40 % jämfört med januari 2022.

Tillbakadragandet av kunasedlar och kunamynt inleddes i tid och gick väl. Den 31 januari 2023 hade 134,6 miljoner kunasedlar och 230 miljoner kunamynt redan tagits ur omlopp.

⁶ Flash Eurobarometerundersökning 518, se fotnot 4.

⁷ Motsvarande siffror var 95 % i Estland, 90 % i Slovakien, 88 % i Cypern, 85 % i Malta och 96 % i Slovenien.

⁸ Flash Eurobarometerundersökning 517, genomförd den 2–14 januari 2023. Se https://economy-finance.ec.europa.eu/euro/eu-countries-and-euro/croatia-and-euro_sv.

⁹ Flash Eurobarometerundersökning 517, s. 20.

Kunasedlar och kunamynt kan fortfarande växlas in hos affärsbanker, Fina och postkontor utan kostnad fram till den 31 december 2023 (högst 100 sedlar och 100 mynt per växlingstillfälle). För inväxling av fler sedlar eller mynt får affärsbankerna lov att ta ut en avgift. Från och med den 1 januari 2024 kan kunasedlar och kunamynt endast växlas in hos den kroatiska centralbanken. Utbytet av sedlar är kostnadsfritt och icke tidsbegränsat, medan kunamynt kan växlas in till och med den 31 december 2025.

Den kroatiska centralbanken kommer att behålla återlämnade kunamynt i valv och påbörja demonetiseringen först den 1 januari 2026, dvs. efter det att perioden för inväxling av kunamynt har löpt ut. Det innebär att det inte kommer att krävas någon kostsam mekanisk demonetisering (t.ex. hålslagning) av kunamynnten, eftersom de inte längre kommer att vara giltiga för inväxling. Mynten kommer att säljas till intresserade köpare som metallskrot eller för smältning. Demonetiseringen av inlämnade kunasedlar har redan påbörjats.

3. ÅTGÄRDER FÖR ATT FÖREBYGGA OTILLBÖRLIG PRISSÄTTNING

På samma sätt som vid varje övergång till euron är det naturligt och begripligt att det fanns en viss oro hos den kroatiska allmänheten för övergångens påverkan på priserna. Eftersom detta var den första övergången till euron som skedde i ett läge med hög inflation var det särskilt akut och utmanande för Kroatien att ta itu med denna oro. För att övergången skulle bli öppen och rättvis var det därför mycket viktigt att de kroatiska myndigheterna vidtog alla nödvändiga åtgärder för att förhindra otillbörlig prissättning.

Den obligatoriska perioden med dubbla prisangivelser (i kuna och euro) inleddes den 5 september 2022 och avslutas den 31 december 2023. Sedan september 2022 har de kroatiska myndigheterna konstant övervakat priserna på 103 förutbestämda och vanligt förekommande konsumentprodukter och tjänster i nio kroatiska städer.

En etisk kodex för företagare för införandet av euron infördes den 16 augusti 2022. Den innehåller principer för etiskt uppförande som har som mål att skapa en trygg miljö för konsumenterna, med ett tillförlitligt och öppet införande av euron. Syftet är att säkerställa stabila priser på varor och tjänster genom att hjälpa företag att räkna om och visa priserna på ett korrekt sätt, utan obefogade prishöjningar. Kodexens sju principer omfattar också viktiga delar av de praktiska förberedelserna, t.ex. korrekt omräkning av priser och andra monetära värden, uppvisande av en fast omräkningskurs samt information till och utbildning av anställda om förfarandet vid införandet av euron.

I kodexen uppmanas företag att åta sig att inte missbruka övergången för egen vinning, respektera övergångsreglerna och ge sina kunder den hjälp de behöver. Den är utformad i linje med de frivilliga initiativ som varit så framgångsrika vid tidigare övergångar. Företag som ansluter sig till initiativet har rätt att använda kodexens identifieringsmärke – en logotyp och en slogan – på försäljningsställena, platser där tjänster tillhandahålls och webbplatser samt i marknadsföringsmaterial såsom tryckta broschyrer och kataloger, onlinereklam och marknadsföring i sociala medier, mobila applikationer och andra medier. Märket förmedlar till konsumenterna att priserna har beräknats rätt och att företaget i fråga går att lita på. Om principerna inte följs återkallas rätten att använda märket.

I slutet av 2022 hade över 900 företag som säljer varor eller tjänster till konsumenterna anslutit sig till den etiska kodexen för företagare. I slutet av februari 2023 hade 1 046 företag anslutit sig till kodexen, vilket motsvarar 83,5 % av alla detaljhandlare och stora matvarubutiker som är registrerade i Kroatien och som säljer varor och tjänster till konsumenterna. Enligt de kroatiska myndigheterna har 100 % av affärsbankerna, försäkringsbolagen och övriga finansinstitut

anslutit sig till kodexen. Det ledde till att över 15 000 klistermärken som används för att visa att kodexen följs skickades ut till försäljningsställena för samtliga de enheter (moderbolag, dotterbolag och filialer) som anslutit sig till kodexen.

I enlighet med den kroatiska lagen om införandet av euron och konsumentskyddslagen övervakar de kroatiska myndigheterna företagens, detaljhandlarnas och tjänsteleverantörernas efterlevnad av kraven på prisangivelser och omräkning samt alla ekonomiska aktörers skyldighet att inte göra obefogade prishöjningar.

Inspektoraten utför inspektioner på eget initiativ och efter klagomål som grundas på någon av de två rättsakterna. Fram till den 28 februari 2023 gjorde de statliga inspektoraten 12 355 marknads- och turismsinspektioner, och vid 20,3 % av dessa konstaterades överträdelser. För 11,5 % av dessa överträdelser utdömde inspektoraten böter, till ett totalt belopp av omkring 538 000 euro. De flesta av böterna gällde överträdelser av konsumentskyddslagen.

Kroaterna ansåg i allmänhet att de dubbla prisangivelserna var ett användbart verktyg som gjorde det lättare att jämföra priser och att vänja sig vid att tänka i den nya valutan. Vid en undersökning som kommissionen genomförde i januari 2023¹⁰ uppgav över tre fjärdedelar av kroaterna (78 %) att de ansåg att de dubbla prisangivelserna var till hjälp vid övergången. Emellertid ansåg bara 60 % av de tillfrågade kroaterna att de dubbla prisangivelserna ofta eller mycket ofta användes på ett korrekt sätt, vilket är den lägsta andelen någonsin vid en övergång.

När de svarande tillfrågades om prisomräkningarna uppgav nästan hälften (44 %) att de ofta eller mycket ofta ansåg att omräkningarna var korrekta¹¹. Detta resultat ligger nära resultaten vid de senaste övergångarna till euron (i Estland, Lettland och Litauen).

Konsumenter kan lämna in klagomål via webbplatsen euro.hr. Dessa klagomål följs upp inom 48 timmar efter inlämnandet. Invånarnas farhågor har främst gällt prisangivelser och tillämpningen av avrundningsreglerna. Alla frågor och klagomål hanteras noggrant av de behöriga myndigheterna.

Eurons inverkan på priserna och otillbörlig prissättning är emellertid fortfarande något som oroar kroaterna¹². Därför rekommenderas fortsatt övervakning av de dubbla prisangivelserna, den korrekta tillämpningen av omräknings- och avrundningsreglerna och prisutvecklingen i allmänhet under några extra månader.

4. PRISUTVECKLING OCH UPPLEVDA PRISER

Enligt en undersökning som kommissionen genomförde i januari 2023¹³ tror en majoritet av kroaterna (62 %) att euron kommer att leda till ökad inflation i landet (jämfört med 57 % av letterna och 58 % av litauerna, när de tillfrågades strax efter sina respektive övergångar). En fjärdedel av de svarande (25 %) trodde att anslutningen till euroområdet skulle hjälpa Kroatien att upprätthålla prisstabiliteten. Denna siffra var något högre i Litauen (26 %) och lägre i Lettland (19 %).

Vid tidigare övergångar till euron har det visat sig att närbutiker och närtjänster är de sektorer där otillbörliga prishöjningar vid övergången till euron är vanligast. Trots att deras varor och

¹⁰ Flash Eurobarometerundersökning 518, se fotnot 4.

¹¹ Flash Eurobarometerundersökning 518, se fotnot 4.

¹² Flash Eurobarometerundersökning 518, se fotnot 4.

¹³ Flash Eurobarometerundersökning 518, se fotnot 4.

tjänster inte utgör en stor andel av den standardiserade konsumentkorg som används för att mäta inflationen, tenderar de ändå att köpas eller konsumeras ofta och i många fall på egen hand, vilket gör dem mycket synliga. Samtidigt är det inte alltid som andra, mer gynnsamma prisutvecklingar för varor som köps mindre ofta uppmärksammas av konsumenterna. Det leder till att den upplevda inflationen ofta är högre än den faktiska inflationen.

Eftersom det rådde en situation med exceptionellt hög inflation när Kroatien gjorde sin övergång till euron är det inte lätt att skilja legitima drivkrafter för inflation från obefogade prishöjningar som utgör missbruk, där handlare drar orättvis fördel av konsumenternas bristande insyn. Under en period med hög inflation kan det förekomma motiverade prishöjningar, t.ex. för att priset på råvarorna ökar eller på grund av att leverantörsavtal omförhandlas, vilket vanligtvis äger rum vid årets slut.

Obefogade prishöjningar förefaller ha haft relativt liten påverkan på den sammanlagda inflationen, och en preliminär bedömning av den tillgängliga bevisningen visade att den i stort sett var i linje med vad som observerats vid tidigare övergångar. I Falagiarda m.fl. (2023)¹⁴ dras också en liknande slutsats. När det gäller de underkategorier av varor och tjänster vars priser höjts mest vid tidigare övergångar noterades de största månatliga prisökningarna någonsin¹⁵. Med tanke på den relativt låga vikten av de mest påverkade kategorierna och att de andra underkategorierna inte påverkades i lika hög grad, begränsades den totala månatliga prishöjningen på tjänster till 1,2 % i januari 2023. Sammantaget var den månatliga inflationen för Kroatiens harmoniserade konsumentprisindex (HIKP) 0,3 % i januari, och återigen 0,3 % i februari. Det tyder på att obefogade prishöjningarna sannolikt endast genomfördes i januari.

Att de obefogade prishöjningarna fick en relativt begränsad effekt på inflationen generellt sett beror delvis på de kroatiska myndigheternas snabba politiska reaktion. Inspektioner ledde till att vissa uppblåsta priser korrigerades och avskräckte från ytterligare obefogade prishöjningar.

På samma sätt som gjorts efter införandet av euron i andra medlemsstater kommer Eurostat att bedöma prisutvecklingen efter övergången till euron i Kroatien. Eurostats rapport kan förväntas under andra halvåret 2023.

5. INFORMATION OM EURON

Efter rådets beslut av den 12 juli 2022 inledde de kroatiska myndigheterna den intensiva fasen av sin officiella informationskampanj ”Euron – vår valuta”. Kampanjen följde den nationella kommunikationsstrategin, vars allmänna mål var att se till att Kroatiens befolkning fick tydlig, objektiv, korrekt, snabb och grundlig information om effekterna och de praktiska förändringarna i samband med övergången från kuna till euro.

Inom ramen för ett partnerskapsavtal och ett efterföljande bidragsavtal mellan Kroatiens finansministerium och Europeiska kommissionen, samfinansierade kommissionen informationskampanjen på samma sätt som vid tidigare övergångar (dvs. att kommissionen finansierade upp till 50 % av de stödberättigande kostnaderna, upp till en total kostnad motsvarande 1 euro per invånare).

¹⁴ Falagiarda, M., Gartner, C., Mužić I., Pufnik, A. (2023), ”Has the euro changeover really caused extra inflation in Croatia?”, SUERF Policy Brief, nr 571, april 2023.

¹⁵ Priserna ökade med 3,6 % för hushållstjänster, 3,4 % för restauranger, kaféer och liknande, 2,9 % för frisörsalonger och 2 % för fritids- och idrottstjänster. HIKP-ökningen i januari kan beräknas från 1999 för Kroatien.

Syftet med informationskampanjen var att informera, stilla invånarnas farhågor och engagera dem i övergången. Den riktade sig till olika grupper, med särskild tonvikt på utsatta och känsliga grupper såsom språkliga minoriteter, äldre, personer i avlägsna och glesbefolkade områden samt blinda och synsvaga personer.

För kampanjen användes olika kommunikationsverktyg och aktiviteter, bl.a. en webbplats (euro.hr), tv- och radioinslag, affischer, ett avgiftsfritt telefonnummer, reklammaterial, en broschyr (1,45 miljoner kopior) som delades ut till hushållen i samarbete med den kroatiska posten, utbildningsmaterial för barn, ”Eurodagar” i olika städer och ”Euron på hjul”, en resande euroutställning med stopp i 27 städer i hela landet.

De flesta aktiviteter genomfördes i samarbete med externa uppdragstagare och genom sex offentliga upphandlingsförfaranden som gjorde det möjligt för myndigheterna att dra nytta av specialiserade företags tjänster. Trots att den begränsade tid som förflöt mellan den positiva konvergensrapporten och övergången innebar en utmaning, ansåg de kroatiska myndigheterna att samarbetet med uppdragstagarna fungerade tillfredsställande.

Med tanke på allmänhetens oro över övergångens möjliga effekt på priserna genomfördes noggrann medieövervakning, och de kroatiska myndigheterna genomförde inspektioner under övergången för att övervaka och ta itu med otillbörlig prissättning. Sådan offentlig verksamhet, i kombination med offentliggörandet av uppgifter om den faktiska inflationen för övergångsperioden den 1 februari, lyckades till viss del undanröja farhågorna, åtminstone att döma av det minskade antalet tidningsartiklar om prishöjningar i samband med övergången.

Informationskampanjen bidrog till en smidig övergång till euron, vilket bekräftades av en Eurobarometerundersökning där det framkom att 88 % av invånarna ansåg sig vara välinformerade om införandet av euron, 61 % ansåg att processen var smidig och effektiv och 81 % sade sig inte ha stött på några problem med att växla kunakontanter till euro eller ta ut kontanter från bankerna under den första veckan¹⁶. Dessutom uppger de kroatiska myndigheterna att den tredje omgången av den nationella opinionsundersökningen, som genomfördes i februari 2023, visade att omkring 64 % av de svarande stöder införandet av euron, medan 30 % motsätter sig införandet. 91 % ansåg att de var välinformerade om införandet av euron och 87 % angav tv som sin huvudsakliga informationskälla, jämfört med 36 % för radio och 38 % för sociala medier.

Utöver att stödja Kroatiens nationella informationskampanj genom rådgivning och ekonomiska resurser genomförde kommissionen egna kommunikationsaktiviteter före och under övergången, på samma sätt som vid tidigare övergångar.

6. SLUTSATSER OM KROATIENS ÖVERGÅNG TILL EURON OCH REKOMMENDATIONER FÖR FRAMTIDA ÖVERGÅNGAR TILL EURON

Kroatiens kontantövergång förbereddes och organiserades väl. Tillräckliga mängder eurokontanter tillhandahölls till finansinstitut, företag och allmänheten före övergången.

- Vid framtida övergångar bör euromynt, som tillverkas av de nationella myntverken, testas i varuautomater som används i hela euroområdet så tidigt som möjligt. Därigenom kan man säkerställa att de är lämpliga att sättas i omlopp i förväg och undvika eventuella förseningar vid präglingen och förhandstilldelningen av mynt.

¹⁶ Flash Eurobarometerundersökning 518 om Kroatien efter övergången till euron, den 26 januari 2023.

Kontantövergången i Kroatien gick smidigt till. Uttagsautomater och betalterminaler ställdes om i tid. Finansinstitut, Fina och postkontor hanterade den extra arbetsbördan väl under perioden med dubbla valutor i omlopp. Detaljhandlarna klarade också övergången väl, liksom den samtidiga hanteringen av två valutor. De försågs med tillräckliga mängder eurokontanter och, enligt en undersökning från kommissionen, fick 81 % av de tillfrågade växel enbart i euro redan den 2 januari 2023¹⁷.

Förutsättningarna för den kroatiska övergången var särskilt utmanande jämfört med de senaste övergångarna, eftersom den ägde rum i en situation med hög inflation. Kroatien påbörjade perioden med dubbla prisangivelser i september 2022 och tog fram en etisk kodex för företagare i linje med kommissionens rekommendationer¹⁸ som alla detaljhandlare, företag och tjänsteleverantör kunde ansluta sig till.

De kroatiska myndigheterna bör fortsatt genomföra intensiva prisinspektioner för att säkerställa att priser anges korrekt, begränsa obefogade prishöjningar och, i tillämpliga fall, verkställa skyldigheterna enligt lagen om införandet av euron, konsumentskyddslagen och den etiska kodexen för företagare.

- Vid framtida övergångar bör prisövervakningen vara särskilt intensiv inom de sektorer som löper störst risk för obefogade prishöjningar, så att eventuellt höjningar kan upptäckas omgående. Det skulle göra det möjligt att i högre grad rikta in inspektioner och policy på dem som gör sig skyldiga till överträdelser, minska spridningen av obekräftade uppgifter och stilla ogrundade farhågor i den offentliga debatten.
- Vid framtida övergångar bör en etisk kodex för företagare eller liknande införas så tidigt som möjligt för att nå ut till så många företag som möjligt. Mindre företag och mikroföretag samt tjänsteleverantörer bör aktivt uppmuntras att ansluta sig till sådana initiativ, eftersom erfarenheten visar att de typerna av företag är de som är minst villiga att ansluta sig. De nationella myndigheterna bör öka antalet prisinspektörer under övergångsperioden, särskilt i slutet av året.

Eftersom dubbla prisangivelser är kostsamma och invånarna relativt snabbt vänjer sig vid den gemensamma valutan, skulle den obligatoriska perioden med dubbla prisangivelser kunna förkortas till ett år, i stället för att vara fram till den 31 december året för övergången.

- Särskilt när ett rättvist system för införandet av euron, såsom den etiska kodexen för företagare, når ett stort antal företag och fungerar effektivt, skulle perioden med dubbla prisangivelser kunna påbörjas som vanligt, så snart som omräkningskursen är känd, och skulle kunna avslutas efter ett år.

Informationskampanjen för att öka allmänhetens medvetenhet bidrog till den smidiga övergången till euron i Kroatien. 88 % av invånarna ansåg att de var välinformerade om införandet av euron, 61 % ansåg att processen var smidig och effektiv och 81 % sade sig inte ha stött på några problem med att växla kunakontanter till euro eller ta ut kontanter från bankerna under den första veckan.

- Med tanke på den relativt korta tiden mellan en positiv konvergensrapport och övergångsdatumet bör medlemsstater som ska införa euron dra lärdom av Kroatiens

¹⁷ Flash Eurobarometerundersökning 517, se fotnot 8.

¹⁸ Kommissionens rekommendation av den 10 januari 2008 om åtgärder för att underlätta framtida övergångar till euron (EUT L 23, 26.1.2008, s. 30).

erfarenhet av att upphandla kommunikationstjänster genom kontrakt uppdelade i flera delar, för att på bästa sätt kunna hantera eventuella förseningar och oförutsedda händelser.